

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

onderzoek naar psychische stoornissen bemoeilijkt (zie ook Nieweg 2005). In het laatste, naar mijn mening meest boeiende, essay (*Een evolutionair enigma, over evolutiepsychiatrie en schizofrenie*) ondergraaft Pieter Adriaens de stelling dat schizofrenie een evolutionaire paradox is. Hij doet dit met een aantal scherpzinnige argumenten waarvoor ik de lezer verwijst naar het boek zelf. Als alternatief voor de evolutionaire paradox van schizofrenie formuleert hij de 'smeltkroeshypothese'. Deze hypothese is gebaseerd op de gedachte dat schizofrenie in werkelijkheid een psychiatrische reïficatie is, waarachter een heterogene groep van stoornissen schuilgaat. Het boek richt zich niet alleen tot specialisten in de geestelijke gezondheidszorg maar ook tot een breder publiek van leken die op een of andere manier geïnteresseerd zijn in de wondere wereld van de psychiatrie. Het zal zeker ook psychoanalytici aanspreken, enerzijds omdat Freuds fylogenetische fantasie als uitgangsbasis wordt genomen, maar ook omdat hier weer eens wordt aangetoond hoe Freud reeds een eeuw geleden vragen formuleerde die een huidige, recent opgekomen discipline tot haar onderzoeks-terrein beschouwt.

Ik heb erg genoten van dit boek. Het is geschreven in een heldere, scherpzinnige, bij wijlen humoristische stijl. Bovendien raakt het een aantal kernthema's in de huidige psychiatrie die ook de psychoanalyse niet koud kunnen laten zoals de vraag waarom worden we ziek? En hoe zit het met ons diagnostische systeem? Het is verfrissend te lezen hoe een buitenstaander van de psychiatrie nadenkt over ons vak. De scherpzinnige manier van denken en argumenteren en de kritische instelling tegenover elk idee dat wordt gelanceerd, maken van dit boek een wetenschapsfilosofisch goed onderbouwd werk. En toch is het ook een echt essay in de dichtertelijke betekenis die Patricia De Martelaere eraan geeft: 'Het essay is het lyrische artikel, het korte verhaal van de wetenschap' (geciteerd door Pieter Adriaens zelf op pagina 10 van het boek).

Literatuur

- DE BLOCK, A. (2006). *Waanzin en natuur — Darwin en de psychiatrie*. Amsterdam: Boom.
- DE MARTELAERE, P. (1997). *Verrassingen*. Amsterdam: Meulenhoff. (p. 93-94).
- FREUD, S. (1915/1985). Übersicht der Übertragungsneurosen [Entwurf der zwölften metapsychologische Abhandlung von 1915]. *Sigmund Freud Nederlandse Editie: Psychoanalytische Theorie 2* (p. 175-202). Amsterdam: Boom.
- NIEWEG, E. (2005). Wat wij van Jip en Janneke kunnen leren — Over reïficatie (verdingelijking) in de psychiatrie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 47, 687-696.

Wat werkt volgens wie?

Bespreking van

Lina Balestrière, Jacqueline Godfrind, Jean-Pierre Lebrun, Pierre Malengreau (red.) (2008). *Ce qui est opérant dans la cure — Des psychanalystes en débat*. Parijs: Editions Erès.

ISBN 978 2 7492 0843 5, 220 pp., € 20,-

MARK KINET

Vier analytici uit vier Belgische verenigingen presenteren beurtelings eigen standpunten en reageren op elkaar: soms scherp en fel maar steeds respectvol en constructief. Dergelijke 'Controversial Discussions' zijn nuttig om schizoïde-paranoïde denkbeelden over elkaar te pareren. Filosofen als Feyerabend en Rorty (bepelers van respectievelijk theoretisch pluralisme en 'conversations' tussen verschillende oriëntaties) zouden een dergelijke onderneming zeker toejuichen. Anderzijds: 'Pour disputer il faut être d'accord.' Zo is Godfrind ontsteld over de radicaliteit van het taal- en cultuurverschil dat haar van Malengreau scheidt. *Ce qui est opérant dans la cure* is te lezen als vier zelfportretten, van mensen tot wie de lezer zich meer of minder aangetrokken

ken zal voelen. Vaste discussiepunten zijn de subjectiviteit van de analyticus versus zijn positie als object, tegenoverdracht versus confrontatie met het onmogelijke/onzegbare reële, belang van het kader versus verlangen van de analyticus en/of zijn «act», defecte symbolisatie versus creatie en conflict. Wat in de discussie ontbreekt, is enige referentie naar wetenschappelijk onderzoek. Ook de «korte sessie» komt amper ter sprake, nochtans een van de voornaamste aanleidingen voor Lacans «verbanning». Volgens Malengreau heeft de korte sessie als steeds particuliere «act» van de analyticus geen standaardkarakter. Ik beperk mij tot enige hoogtepunten. Lebrun blijkt vooral een milde lacaniaan, die een maatschappijkritisch stokpaardje berijdt: de «mèreversion/perversion ordinaire», de falende vaderfunctie, de geeneraliseerde verkindering van het post-moderne subject. Godfrind bijt in de discussie hierover de spits af. Ze benadrukt het noodzakelijkerwijs subjectieve karakter van de theorie en praktijkvoering die elke analyticus vanuit eigen geschiedenis en vorming ontwikkelt. Wat is het specifieke doel van de kuur en (hoe) onderscheidt deze zich van psychoanalytische therapie? In het gebied voorbij de neurose heersen immers symbolisatieproblemen. Het betreft een archaïsch register met navenante destructieve fenomenen. Hier is een therapie noodzakelijk die verder gaat dan het psychoanalytische bereik en een aangepaste metapsychologie behoeft. Zowel Kleins analyse van de «directe» overdracht, Winnicotts «gebruik» van het (overdrachts)object als Bions «container-contained»-uitwisseling en de transformatieve alfafunctie zijn hier onmisbaar. Er is een gedeelde emotionele ervaring met non-verbale en protomentale aspecten. Een strikt kader (p. 31), dat dient als «derde» ter bescherming van de analytische functie, is nodig om te kunnen voelen en denken. Basaal constructief werk behoort even integraal tot de analytische arbeid als deconstructie bij de neuroticus.

Malengreau levert meteen kritisch commentaar op het subject van de analyticus en de tegenoverdracht. Hij distantieert zich van (post)kleinianen, van Reniks zelfonthulling of de «co-pensée» van Widlöcher. In plaats van de tegenoverdracht «in te vullen» streeft de analyticus naar confrontatie met het onzegbare. De analytische relatie is asymmetrisch. De subjectiviteit van de analyticus wordt vervangen door diens «act» (bv. wijze van interpunctie). Malengreau kant zich tegen de idee van «defect» en dus ook «herstel». Analytici luisteren naar wat de analysant *zegt*, niet naar wat hij *wil* zeggen (p. 42). Ook Balestrière heeft moeite met het defectmodel en het mentalisatieconcept. Ze verkiest het conflictmodel binnen een subject dat uitvindt en keuzes maakt. Godfrind verwijst naar kinderen en borderlinepatiënten bij wie het absurd is defecten te ontkennen, wat Lebrun beaamt met de stelling dat de analyticus zijn psychisch apparaat wel degelijk *uitleent*. Malengreau brengt dan een hoogst abstracte en stellige uiteenzetting vanuit een bijna buitenaardse stratosfeer. Psychoanalyse ambieert een verandering van het subject en geen nieuwe objectiviteit. Ze wil de analysant van zijn Ik bevrijden, beoogt zelfbegrip noch transparantie. De vroege Lacan huldigde de ethiek van het «volle spreken» en streefde naar een nieuwe symbolische verhouding tot de wereld. Voor de late(re) Lacan is het symptoom een «appareil symbolisant» om onze driftmatige dimensie uit te drukken. Het is een deel van onszelf dat ons ontsnapt, een punt van ontmoeting tussen taal en lichaam. De analysant doet het werk. De analyticus gebruikt resonantie, allusie, citaat en raadsel, die uiteindelijk door het onbewuste van de analysant geproduceerd én geïnterpreteerd worden. Er is een excès aan betekenis dat gereduceerd moet worden (p. 79). Malengreau houdt daarna nog een uitgebreid pleidooi voor de poëzie. Hoewel Godfrind getroffen is door de schoonheid van deze theoretische reflecties roept ze bijna haar onbegrip uit en hekelt

ze het abstracte ideosyncratische taalgebruik. Met een te uitsluitende gerichtheid op de tekst en de eraan intrinsiek veronderstelde waarheid is Lacan *een* en niet *de* freudiaanse interpretatie. Geenszins gaat het om een woord- of taalspel. Poëtische momenten bestaan, maar ze zijn zeldzaam. Ook en vooral dient over het dagelijkse proza gedacht en getheoretiseerd worden. Voor Balestrière is er een «schisma» tussen psychoanalyse van negativiteit en tekort en analyse die continuïteit met het niet-menselijke veronderstelt (p. 106). En moet het excès aan betekenis niet *geïnterpreteerd* in plaats van *gereduceerd* worden? In haar bijdrage toont ze veel affiniteit met Ferenczi's, Winnicott's en Szondi's ideeën over de basale, «voedende» laag van het contactuele. Ze sluit zich aan bij Malengreus vergelijking met de dichter, vanwege diens zelfobservatie, concentratie op de innerlijke wereld en openheid voor zich opdringende voorstellingen. Ze beluistert de sociale «realiteit» als een droom (p. 127). Het is de methode (vrije associatie, gelijkzwevende aandacht) waaraan het psychoanalytische zijn specificiteit ontleent. Het woord van de analyticus (en zijn verlangen!) dient er tegengewicht te bieden aan «waardige tegenstanders» (p. 165), zoals de terreur van het geweten, demonische herhaling, pogingen het trauma te overmeesteren. Al sinds Freuds *Ontwerp* hecht de psychoanalyse veel belang aan de «specifieke actie» van de moeder. Niet het kader is noodzakelijk maar een goede sturing, waarbij het verlangen van de analyticus primeert boven het «hanteren» van de tegenoverdracht. Publicaties als deze zijn een absolute aanrader voor wie in het gebied voorbij de neurose en ter overbrugging van het «schisma» integratief werk wil leveren. Jammer genoeg verwijst niemand naar bepaalde Vlaamse landgenoten die door hun meerstaligheid nochtans bij uitstek multicultureel mogen heten.

Over groepen en het leven

Bespreking van

J. Scott Ruten, Walter N. Stone & Joseph J. Shay (2007). *Psychodynamic group psychotherapy*. Fourth edition. New York /Londen: The Guilford Press.
ISBN 978 1 59385 266 5, 436 pp., \$ 48,-

GUY VERBRUGGEN

In mijn beginjaren als psychoanalytisch groepstherapeut — de jaren tachtig — gold de eerste editie van het handboek van Ruten & Stone zonder meer als een klassieker. Deze vierde editie van *Psychodynamic group psychotherapy*, grondig herwerkt en geactualiseerd, zou misschien dezelfde rol kunnen spelen voor vele groepstherapeuten van nu.

Het gaat in dit boek wel uitsluitend over ambulante groepstherapie van het langdurige type met een half-open structuur (afvallers worden vlug vervangen). Uiteraard bestaan er vele andere psychoanalytische groepen, bijvoorbeeld kortdurende, gesloten of residentiële om er maar een paar te noemen. Belangrijke indicatiecriteria voor hun groep noemen de auteurs het niet kunnen reflecteren rond emoties en/of het zeer afhankelijk zijn. Vanzelfsprekend is de aanwezigheid in de groep van een goed alternatief «model» belangrijk: een groep die slechts bestaat uit patiënten die niet reflecteren of zeer afhankelijk zijn, heeft nauwelijks overlevingskansen. Belangrijk aan dit boek vind ik de vele uitgewerkte voorbeelden en de praktische antwoorden op FAQ's die elke therapeut zich weleens stelt. De auteurs vinden bijvoorbeeld vijf deelnemers een minimum om een groep te kunnen starten en geloven in een groep met een ruime waaier aan persoonlijke stijlen, gecombineerd met een zekere homogeniteit qua Ik-ontwikkeling. Het vasthangen aan cognities in plaats van aan pijnlijke emoties, zowel bij patiënten